

CHUYẾN THĂM KHU 4 TUYẾN LỬA CỦA CHỦ TỊCH CUBA FIDEL CASTRO

HỒ NGỌC DIỆP

Ngày 15/9/1973, người anh hùng kiệt xuất của Cuba, là vị nguyên thủ Quốc gia đầu tiên trên thế giới đến thăm Quảng Bình và khu giải phóng Quảng Trị, khi bom đạn thù vẫn còn rập rình trong lòng đất và bên kia ranh giới tạm thời giữa địch và ta, kẻ thù có thể liều lĩnh nổ súng phá hoại Hiệp định Pari vừa mới ký kết.

Nhiều câu chuyện cảm động và kỷ niệm khó quên trong chuyến đi này của Chủ tịch Cuba Fidel Castro vẫn sống mãi trong tâm khảm nhiều người.

Bài viết này dựa vào lời kể của ông Lại Văn Ly - Nguyên cố Bí thư Thị ủy Đồng Hới, ủy viên Ban đón tiếp đoàn của Chủ tịch Fidel Castro trong chuyến đi lịch sử này.

Dậy men một tâm hồn nghệ sĩ

“Vì Việt Nam, Cuba sẵn sàng hiến cả máu mình”, đó là câu nói nổi tiếng của Fidel Castro vang lên từ Cuba, hòn đảo tự do của châu Mỹ Latinh trong những ngày Việt Nam sục sôi đánh Mỹ.

Lời nói ấy đã được thể hiện bằng nhiều hành động cụ thể trong những ngày của nửa sau thập niên thế kỷ trước. Cuba không những đón nhận hàng nghìn sinh viên Việt Nam đến đào tạo miễn phí tại đất nước mình, mà còn giúp Việt Nam hàng triệu tấn đường, sữa bột, dụng cụ y tế và cả vũ khí hiện đại để đánh Mỹ, mặc dù đang gặp nhiều khó khăn trong kinh tế và xây dựng quốc phòng.

Năm 1973, Hiệp định Paris ký kết. Bom đạn vẫn còn ngút ngàn ở miền Nam, hậu quả của chiến tranh vẫn còn tiềm ẩn trong lòng đất

khắp nơi ở miền Bắc, đặc biệt là ở Khu 4, nhưng Fidel Castro là vị chính khách đầu tiên ở nước ngoài đến thăm Quảng Bình và Văn phòng Chính phủ lâm thời Cộng hoà miền Nam Việt Nam tại Quảng Trị.

9h40' ngày 15/9/1973, chuyên cơ chở Fidel và các vị tùy tùng Cuba đáp xuống sân bay Gia Lâm - Hà Nội. Sau lễ đón tiếp diễn ra long trọng, Đài Tiếng nói Việt Nam, các báo lớn ở Hà Nội đưa tin và thông báo lịch làm việc tiếp đó của Chủ tịch Cuba tại Hà Nội, Hải Phòng. Nhưng sau đó một đoàn xe bọc kín, chở Chủ tịch Cuba và đoàn tháp tùng Việt Nam, dẫn đầu là Thủ tướng Phạm Văn Đồng với một số người cùng đi quay lại sân bay Gia Lâm.

Chuyên cơ ký hiệu AN-24 đã đậu sẵn để đón Chủ tịch Fidel và toàn đoàn vào Khu 4. Từ trên máy bay nhìn xuống, thấy những chiếc cầu gãy gục, mặt đất nhoe nhoẹt, những hố bom chồng chất, hậu quả do bom đạn Mỹ từng ném xuống, mắt Fidel chau lại, nét mặt nghiêm trang, biểu lộ một sự hờn căm.

Đúng 10h55', chuyên cơ AN-24 đã nhẹ nhàng đỗ xuống sân bay Đồng Hới. Các vị lãnh đạo tỉnh Quảng Bình đã ra đón tiếp tại sân bay. Rồi sau đó, đã sắp xếp từ trước, chỉ duy nhất hai chiếc Uoát chở toàn đoàn lên đường ngay, tiến về phía Nam. Đại tá Nguyễn Quang Chiêm, Phó Cục trưởng Cục Cảnh vệ Bộ Công an là người được tiếp cận để bảo vệ Fidel.

Đến phà Quán Hàu, đầu nguồn sông Nhật Lệ, cách thị xã Đồng Hới về phía Nam 8km đã có những vị lãnh đạo huyện Quảng Ninh và tỉnh Quảng Bình, Công an bảo vệ đứng sẵn để

tiền khách sang phà.

Chiếc phà do hai ca nô đất băng băng chồm sóng lướt đi. Chủ tịch Fidel Castro đứng giữa khoang lái tươi cười ngẩng mặt nhìn trời xanh và rặng núi Trường Sơn nhấp nhô in bóng xuống sông nước. Sóng đầu nguồn của con sông Nhật Lệ xanh rì vờn trong ngọn gió nồm thổi từ biển vào khiến sông nước, trời mây ở đây càng hữu tình, đa sắc. Bỗng Chủ tịch Fidel Castro khoát tay, ra hiệu yêu cầu cho phà hãy lượn một vòng trên sông. Người chỉ huy con phà lệnh cho hai tay lái ca nô làm theo. Thế là con phà lượn một vòng rộng trên khoảng dòng sông xanh biếc này. Bấy giờ, những người đứng trên bờ bắc dõi theo ai cũng hốt hoảng. Thuở đó làm gì có máy điện thoại di động hoặc bộ đàm mang theo. Mãi khi phà sang đến bờ nam, điện thoại dây ở bờ nam “phone” sang bờ bắc, mọi người mới thở phào nhẹ nhõm khi được tin Chủ tịch Cuba muốn phà lượn vòng để thưởng lãm. Và ai ai cũng tự hào về cảnh sắc sông nước quê mình đã làm dậy men tâm hồn nghệ sĩ, Chủ tịch Cuba Fidel Castro trên đường vào Vĩnh Linh - Quảng Trị.

Cứu người bị thương do bom Mỹ sót lại trên đường đi

Qua khỏi phà Quán Hàu chưa đầy 1km, lại thêm một bất ngờ nữa xảy ra. Chủ tịch Fidel yêu cầu cho xe dừng lại. Bởi vì, ông thấy sát đường cái, đầu thôn Hà xã Võ Ninh, có mấy khẩu pháo “Vua chiến trường” của Mỹ mà bộ đội ta thu được ở chiến trường miền Nam đưa ra Bắc đang tập kết ở đây. Chủ tịch Fidel xoa tay lên từng khẩu pháo, vừa như mĩa mai trước một phương tiện chiến tranh chiến bại của Mỹ, vừa như thán phục, tự hào những chủ nhân của sự chiến thắng.



Chủ tịch Fidel Castro thăm nhà hầm Tỉnh ủy Quảng Bình sáng 17/9/1973

Ảnh tư liệu

Đoàn xe lại lắc lư trên con đường quốc lộ 1A lổn nhổn đất đá và hố bom. Bỗng có một tiếng nổ lớn, đất đá mịt mù sát đường đoạn gần giáp thị trấn Hồ Xá, Vĩnh Linh, Quảng Trị. Một nữ thanh niên xung phong đang lắp hố bom bên đường có tên là Nguyễn Thị Hương thì vấp nổ một quả bom bi của Mỹ sót lại. Nạn nhân sống soài trên đất, thân mình, mặt mày bê bết máu và đất bụi. Fidel khoát tay cho xe dừng lại. Ông xuống xe cùng Thủ tướng Phạm Văn Đồng và bảo tài xế cùng cần vụ của mình chở ngay nạn nhân vào Bệnh viện Đông Hà để cấp cứu.

Đoạn, ông lại ngồi vào xe của Công an bảo vệ, tiếp tục lên đường. Cũng nhờ cấp cứu kịp thời mà nạn nhân qua được nguy kịch, hiện đang sống tại thị xã Đông Hà - Quảng Trị. Chuyện này, sau đó ít lâu, các phương tiện thông tấn trong và ngoài nước đưa tin. Mọi người vô cùng thán phục, tự hào về lãnh tụ tối cao của Nhân dân Cuba anh hùng.

Đoàn vào nghỉ trưa tại Vĩnh Linh, chậm mất 1 giờ theo lịch trình. Chiều đó, đi thăm địa đạo Vịnh Mốc ở Vĩnh Linh, Chủ tịch Cuba yêu cầu cho mình nghỉ lại ngay trong nhà hầm, nơi

ngày xưa bà con Vĩnh Linh đã từng sống ở đây để sản xuất và chiến đấu. Những người bảo vệ thật vất vả trước một quyết định bất ngờ không thể cưỡng lại của Chủ tịch Cuba.

5h25' sáng 16/9/1973, đoàn vượt vĩ tuyến 17. Fidel lại yêu cầu cho xe dừng lại bên cầu Hiền Lương. Đôi mắt ông lại đắm đắm nhìn dòng sông, cái cầu và nói với mọi người cùng đi: “Nơi cái chết của lịch sử đã không còn”.

Xe vào Đông Hà, lên Đường 9, ghé lại Đồi 241 ở Tân Lâm, nơi từng diễn ra cuộc chiến giữa ta và địch quyết liệt đã giải phóng từ năm 1972. Tại đây, Chủ tịch Cuba đã dự cuộc mít tin chào mừng đoàn của Sư đoàn Vinh Quang. Đồng chí Đồng Ngọc Vân - Chủ nhiệm Chính trị Sư đoàn Vinh Quang đã lên tặng Fidel lá cờ truyền thống của đơn vị.

Chủ tịch Fidel phát cao lá cờ và nói: “Các đồng chí hãy phát cao lá cờ này tại sào huyệt Sài Gòn!”. Thủ tướng Phạm Văn Đồng bước tới đã ôm hôn thắm thiết và hứa sẽ làm đúng lời chúc của Chủ tịch Fidel.

Sau đó, đoàn về Cam Lộ, nơi đặt trụ sở Chính phủ cách mạng lâm thời Cộng hoà miền Nam Việt Nam thăm và làm việc tại đây.

Chiều 16/9/1973, đoàn xe chở Fidel Castro và Thủ tướng Phạm Văn Đồng trở về. Khi đến ngã ba Đường 9, đoạn giáp Đông Hà, có một chiếc xe tăng của Mỹ bị Quân Giải phóng bắn hỏng nằm cạnh đường. Fidel Castro lại yêu cầu cho xe dừng lại. Ông leo lên xe tăng với vẻ mặt sung sướng, hân hoan và nói: “Phải đưa chiếc xe tăng này về La Habana để Nhân dân Cuba tự hào về Việt Nam thắng Mỹ”.

Quả vậy, sau chuyến đi đó, Chính phủ Việt Nam đã chở chiếc xe tăng này tặng Fidel Castro và Nhân dân Cuba, món quà “chiến lợi phẩm” của Việt Nam thắng Mỹ tại chiến trường miền Nam.

Trên đường trở lại Quảng Bình, Fidel

Castro đã ghé thăm Dốc Miếu, nơi trước đây Mỹ đã đặt hàng rào điện tử Mac Namara. Lúc này, khắp nơi ngổn ngang những chiến hào, dây thép gai bùng nhùng và những khẩu pháo 105 gục nòng.

Fidel Castro còn ghé thăm đội nữ Pháo binh Ngư Thủy, Quảng Bình, đơn vị anh hùng đã hai lần bắn cháy tàu chiến Mỹ và bắn bị thương nhiều chiếc khác. Ông bắt tay từng người tại trận địa, miệng luôn luôn nở một nụ cười tươi như muốn chia sẻ niềm vui với những cô gái miền biển từng làm nên chiến công thắng Mỹ vang dội.

Đi ngang thị xã Đồng Hới tan tành, đổ nát do đế quốc Mỹ gây nên suốt 18 năm qua, duy nhất còn lại một cây đa gãy cành và 8 góc dừa nham nhờ vệt bom chém, nhựa ứa bầm tím và sạm đen thân lá đứng dọc bờ sông Nhật Lệ, Chủ tịch Fidel Castro bất ngờ yêu cầu cho xe dừng lại. 15 phút, Chủ tịch Fidel và Thủ tướng Phạm Văn Đồng đi bộ giữa lòng thị xã Đồng Hới đổ nát và lòng đất vẫn còn nhiều quả bom Mỹ chưa nổ.

Fidel chậm rãi bước trên đường đang lổn nhổn đất đá. Ông đứng lặng bên bờ sông Nhật Lệ, đôi mắt lại róm lệ, khi người phiên dịch chỉ bên bờ mẹ Suốt, nơi người mẹ anh hùng 60 tuổi đã lập công chờ bộ đội qua sông giữa trùng vây bom đạn Mỹ và nói rõ chính tại nơi đó, bom Mỹ đã giết hại mẹ sau khi mẹ được Quốc hội Việt Nam phong Anh hùng, trở về, cầm lại mái chèo chờ khách qua sông.

Mãi 17h30', đoàn xe của Chủ tịch Cuba và Thủ tướng Phạm Văn Đồng mới về đến nhà khách Giao Tế Đồng Hới ở đồi Đức Ninh. Tại đây, học sinh Trường cấp 3 Đồng Hới cùng đại biểu Nhân dân Đồng Hới đã đứng đông nghịt hai bên đường, tay vẫy cờ Cuba và Việt Nam, miệng hô vang khẩu hiệu “Vi va Cuba!” “Vi va Fidel”.

Khi xe dừng lại, Fidel và Thủ tướng Phạm

Văn Đồng xuống bắt tay các đại biểu và nhận hoa tươi chúc mừng của các cháu thiếu nhi. Một tràng pháo vang lên, thủ tục thời bấy giờ tỏ rõ niềm vui kính trọng được đón khách quý của người dân địa phương. Nhưng, đôi mắt Fidel đượm buồn một cách kín đáo.

Người anh hùng luôn cảnh giác để bảo vệ mình

Sau hai ngày đi đường làm việc tại Quảng Bình, Vĩnh Linh, Đông Hà (Quảng Trị), kể từ khi đặt chân xuống sân bay Gia Lâm (Hà Nội), tối ngày 16/9/1973, Chủ tịch Fidel Castro và Thủ tướng Phạm Văn Đồng cùng đoàn tháp tùng về nghỉ tại nhà khách Giao Tế ở xã Đức Ninh phía tây thị xã Đồng Hới.

Việc sắp xếp chỗ ăn, nghỉ cho Chủ tịch Fidel Castro và đoàn phục vụ, tháp tùng tại đây rất chu đáo, cẩn trọng.

Phía Việt Nam ngoài công an, ông Nguyễn Thanh Đàm, một cán bộ cách mạng thời tiền khởi, chủ nhiệm nhà khách Giao Tế Quảng Bình được quyền gần gũi tiếp xúc để phục vụ Fidel.

Sau một chặng đường đi dài khá mệt mỏi. Đoàn Cuba và Việt Nam tháp tùng ăn tối xong, nghỉ ngơi ngay. Ông Nguyễn Thanh Đàm pha cà phê và mời Chủ tịch Fidel dùng thuốc lá Tam Đảo (loại thuốc lá sang nhất của Việt Nam lúc bấy giờ). Chủ tịch Fidel Castro không chối từ và thân mật dùng cà phê cùng thuốc lá Việt Nam với các vệ sĩ Cuba bảo vệ mình.

Một sự cố khó quên làm ông Nguyễn Thanh Đàm lúc đó phải lạnh người. Đó là, vào khoảng 9 giờ tối, vào phòng Fidel ngủ thì ông không thấy Fidel đâu cả. Ông cẩn thận ra nhà vệ sinh. Nhưng vẫn không thấy có người bên trong. Trong lúc đó, ba vệ sĩ Cuba bảo vệ vòng trong vẫn đang ngồi nhẩn nha với mấy tách cà phê và thuốc lá Tam Đảo phía ngoài sân nhà. Ông Nguyễn Thanh Đàm lo sợ, vội vàng im lặng đi

tìm Fidel. Khi sang nhà dưới, cạnh nhà bếp, chỗ cán bộ nhà bếp thường nằm nghỉ trưa, ông bỗng thấy Fidel đang nằm trên một chiếc giường ở đây. Chân của Fidel dài quá phải gác lên thành giường. Ông Nguyễn Thanh Đàm chợt hiểu, đó là thói quen tự bảo vệ mình của một vị tướng, là tráo chỗ nghỉ đã được bố trí sẵn. Ông Nguyễn Thanh Đàm đến bên và nói bằng tiếng Pháp: “Thưa Chủ tịch, ở đây an ninh đảm bảo tuyệt đối. Kính mời ông về chỗ ngủ cũ để yên giấc hơn. Ở đây cái giường ngắn quá ạ!”.

Fidel Castro thân mật bắt tay cảm ơn ông, rồi cùng ông đi về phòng ngủ cũ. Tuy nhiên, đã rất khuya, cùng cảnh vệ Cuba và Việt Nam, nhòm qua khe cửa sổ, ông Nguyễn Thanh Đàm vẫn thấy ánh thuốc bên trong phòng Fidel lập lờ. Sáng ra ông mới được biết Fidel thao thức vì chiều qua, ông nhận được tin lãnh tụ của đất nước Chi Lê, ông Agendê, người bạn chiến đấu của ông đã bị bọn phản động giết hại, một tổn thất lớn cho phong trào cách mạng châu Mỹ La tinh.

Sáng hôm sau, 17/9/1973, tại hội trường Tỉnh uỷ Quảng Bình đóng ở khu phố Đồng Sơn, phía tây thị xã Đồng Hới, mở đầu cuộc nói chuyện suốt 3 giờ liền không nghỉ trước hàng ngàn đảng viên, đại biểu các ban ngành, đơn vị hành chính trong tỉnh Quảng Bình, Fidel đã giải thích cử chỉ buồn thảm lặng chiều hôm qua của mình.

Ông cho biết, lúc ấy vừa nhận được tin, Tổng thống Agende của Chi Lê, người bạn chiến đấu của ông đã bị bọn phản động giết hại, một tổn thất lớn cho cách mạng châu Mỹ La tinh, khiến mọi người vô cùng cảm động.

Cũng trong cuộc nói chuyện này, Fidel đã hết lời ca ngợi Quảng Bình, ca ngợi Việt Nam và hứa sẽ giúp Việt Nam xây dựng một Bệnh viện hiện đại 450 giường tại Quảng Bình.

Năm 1978, Bệnh viện Việt Nam - Cuba xây

dựng hoàn thành tại xã Lý Ninh - thị xã Đồng Hới. Các kỹ sư và công nhân Cuba là lực lượng chủ yếu cùng các phương tiện xây dựng đưa từ Cuba sang trực tiếp thi công cùng với sự hợp tác lao động phổ thông của công nhân Việt Nam.

Mười năm tiếp đó, Cuba đã cử các đoàn chuyên viên y tế có trình độ chuyên môn giỏi đến trực tiếp làm việc với các cán bộ y tế Việt Nam để điều trị, chữa bệnh cho Nhân dân Quảng Bình.

Nhớ lại, chiều 16/9/1973, nghe tin Fidel Castro đến thăm Quảng Bình, ngư dân xã Bảo Ninh, xã Quang Phú mang hải sản quý đánh bắt được đến tặng nhà bếp Ủy ban nhân dân tỉnh. Trước bàn ăn, thấy những thức ăn hải sản quý, Fidel tỏ ra băn khoăn không hài lòng thì Thủ tướng Phạm Văn Đồng đã giải thích: “Việt Nam và Cuba là bạn thân. Bạn đến chơi nhà thì có cái gì ngon, cái gì quý nhất đưa ra đãi bạn mới thực lòng!”. Nghe vậy, Fidel liền vui vẻ ngồi xuống cùng nâng cốc chúc sức khỏe tất cả những người cùng đi.

Để có một đêm ngủ yên tĩnh, thoải mái tại nhà khách Giao Tế, Quảng Bình sau gần hai ngày đi thăm, làm việc vất vả ở Quảng Trị, Quảng Bình, Ủy ban nhân dân thị xã Đồng Hới đã chỉ đạo Ban quản lý hợp tác xã Mộc Hồng Hải điều động cấp tốc các xã viên có tay nghề giỏi, trong một ngày đã hoàn thành chiếc giường gỗ gỗ ngoại cỡ dài 2,3m, rộng 1,8m để đón Fidel.

Hiện nay, chiếc giường gỗ gỗ mà Chủ tịch Fidel đã nghỉ đêm tại Quảng Bình vẫn đặt tại khu di tích lịch sử - văn hoá cấp quốc gia ở thôn Giao Tế, xã Đức Ninh, thành phố Đồng Hới. Đó là một kỷ vật vô giá để người Quảng Bình nhớ mãi hình ảnh cánh đại bàng của hòn đảo tự do Cuba, Chủ tịch Fidel Castro đã bay đến đây với những tình cảm quốc tế vô sản cao đẹp, thiêng liêng.

Người Quảng Bình duy nhất được Fidel tặng carvisit

Sau sáng nói chuyện với cán bộ cốt cán, đại biểu nhân dân trong khu vực tại hội trường Tỉnh ủy Quảng Bình tại thị trấn Đồng Sơn (Đồng Hới), toàn đoàn Cuba được các vị lãnh đạo Tỉnh ủy, UBND tỉnh Quảng Bình mời cơm thân mật, Chủ tịch Fidel rất hài lòng. Xong bữa, ông xuống bắt tay các cán bộ phục vụ trong nhà khách chân tình như người nhà của mình.

Lúc lên phòng, Chủ tịch Fidel rút trong túi áo ra một phong bì nhỏ, ngoài đề: “Kính gửi đồng chí Đàm, phụ trách cơ quan Giao Tế tỉnh Quảng Bình”. Lúc đoàn Cuba lên xe rời, mở phong bì ra, ông Nguyễn Thanh Đàm thấy đó là một tấm cardvisit, dài 8,5cm; rộng 4,5cm màu mờ gà. Ông đoán chữ ngoài phong bì là của thư ký, phiên dịch của Fidel.

Khi kể chuyện này lại với chúng tôi, lúc đó, ông Nguyễn Thanh Đàm đứng dậy lục tủ, đưa tấm carvisit ấy ra. Chúng tôi đọc được dòng chữ CMDTE. FIDEL CASTRO RUZ, phía dưới là dòng chữ nét nhỏ, in nghiêng, bằng tiếng Tây Ban Nha, dịch ra là: “Bí thư thứ nhất Đảng Cộng sản Cuba”. Bảo mật tấm carvisit là hình quốc huy Cuba in nổi và một số dấu đặc biệt in chìm. Nếu đưa lên ánh sáng dọi vào thì mới phát hiện ra được.

Đầu tháng 9/2009, đoàn làm phim Cuba đến Quảng Bình thực hiện bộ phim tài liệu: “Chủ tịch Fidel Castro và chuyến vào tuyến lửa Khu 4 Việt Nam 1973” đã đến gặp ông Nguyễn Thanh Đàm để thực hiện một số trường đoạn. Khi đưa chiếc carvisit này cho các nhà làm phim Cuba xem, tất cả đều ồ lên thán phục. Họ nói rằng, ở Cuba người sở hữu carvisit này khi được lãnh tụ Fidel Castro tặng thì có một quyền lực tuyệt đối trong những trường hợp giao lưu, tiếp xúc với bất kỳ tập thể hoặc cá nhân khác ■